

Toespraak Thom de Graaf

Nieuwjaarsbijeenkomst Vereniging Hogescholen, Den Haag, 17 januari 2018

Dames en heren,

Als kind leerde ik dat je na Driekoningen - en dat is alweer elf dagen geleden - eigenlijk geen gelukkig nieuwjaar - of op z'n katholieks zalig nieuwjaar - mocht wensen. Ik heb er nooit aan kunnen wennen en bleef het lang nadien toch gewoon zeggen, maar misschien speelde hier mijn licht tegendraadse karakter een rol. Een gelukkig 2018 dus, voor u allemaal, zowel persoonlijk als in uw professionele omgeving.

Een fraai 2018 wens ik het hele hoger onderwijs toe en natuurlijk in het bijzonder de fenomenaal mooie sector van het hbo. Hoger onderwijs en beroepsonderwijs, opleiden voor de arbeidsmarkt maar ook voor burgerschap en leiderschap in de samenleving, top-onderwijs maar ook onderzoek dat niet alleen voor economische en maatschappelijke innovatie belangrijk is, maar ook voor het onderwijs, voor de studenten zelf. Het hbo brengt het beste van verschillende werelden bij elkaar en daarom is het zo mooi om er in werkzaam te zijn. Zelfs als voorzitter van de Vereniging Hogescholen, toch vooral in Den Haag acterend, voel ik dat en ik ben er trots op.

Vanzelfsprekend wens ik een mooi en inspiratievol 2018 voor Ingrid van Engelshoven! 'Onze' nieuwe minister van het hoger onderwijs, de wetenschap, de cultuur en niet te vergeten emancipatiebeleid. Een gelukkige combinatie van portefeuilleonderdelen, zeker voor het hbo dat immers ook het kunstvakonderwijs omvat, maar ook los daarvan hebben hoger onderwijs en cultuur veel met elkaar te maken, en emancipatie, in de zin van diversiteitsbeleid evenzeer. En heel prettig dat die rare scheiding van verantwoordelijkheden uit de vorige periode tussen hoger onderwijs en wetenschap weer is rechtgetrokken, gewoon in één hand. En datzelfde geldt voor reguliere en het groene hoger onderwijs, ook dat is nu samengebracht bij de minister van OCW.

Fijn dat U tijd heeft gevonden om bij deze Nieuwjaarsbijeenkomst te zijn en straks ook nog iets wil zeggen. Dat is een goed begin van de samenwerking en daar kijken wij naar uit! Ik maak overigens ook van de gelegenheid gebruik om haar ambtgenoot op hetzelfde ministerie, Arie Slob, veel succes te wensen. Een jaar geleden overhandigde hij mij in deze zelfde zaal het rapport over de toekomst van sturing in het hbo, daar hebben we veel aan gehad.

Dames en heren,

De meeste goede voornemens zijn - zo gaat dat nu eenmaal - na een paar weken alweer verdampt of bijgesteld tot meer realistische doelen. Laat ik het daarom nu niet over de kleine voornemens hebben maar over de grote lijn van de ontwikkeling van onze onderwijssector en de opdracht die het hbo in de wereld van nu en morgen heeft. Dat is ook een goed voornemen, maar daar zijn wij gelukkig al een tijdje mee bezig. Het hbo heeft een duidelijke meerwaarde voor Nederland en vorig jaar besloten we dat ook met zoveel woorden onder de aandacht te brengen. "Meerwaarde met hbo".

Ik wil daar graag iets nader op ingaan. Wat is dat eigenlijk, die meerwaarde, waaruit bestaat die in dit soms moeizame tijdsgewricht?

Ik geloof dat de meerwaarde van ons hoger beroepsonderwijs, de echte meerwaarde, een maatschappelijke waarde is die verder gaat dan het aanleveren van vaardigheden en kennis om als professional te kunnen functioneren. Natuurlijk is dat laatste belangrijk, wie van een hogeschool afkomt met een AD, een bachelor of een masterdiploma en geen positie weet te verkrijgen in een bedrijf of instelling of als zelfstandige, heeft misschien wel geen goede opleiding gehad. Maar gelukkig weet veruit de grootste groep van onze afgestudeerden een baan of werk te vinden.

Maar dat is maar een deel van het verhaal. Net zoals het maar een deel van het verhaal is om de economische waarde van het hbo te benadrukken: hoe belangrijk de hogescholen ook zijn voor de Human Capital Agenda, voor het bijdragen aan de technologische revolutie of voor de innovatie in het MKB of in de zorg, toch is ook dát niet het hele verhaal, zelfs niet als ik er de stormachtige ontwikkeling van het praktijkgericht onderzoek bij betrek.

Begrijp mij niet verkeerd: dat zijn hele belangrijke doelstellingen die onze sector natuurlijk moet nastreven. Het hbo heeft geen bestaansrecht als we geen bijdrage leveren aan de Nederlandse kenniseconomie. Natuurlijk is het belangrijk dat wij zelfstandige hoogwaardige professionals opleiden en dat wij voldoen aan de vraag van de arbeidsmarkt, net zoals we ons best moeten doen om studenten in de studie te houden zodat ze die ook in redelijke tijd afmaken.

Maar er lijkt soms sprake van een diepgeworteld misverstand dat onze onderwijsopdracht alleen daaruit zou moeten (en kunnen) bestaan en dat de meerwaarde van het hoger onderwijs - van ons en ook van de universiteiten - gemeten kan worden aan hand van meetlatten die alleen toezien op het economisch belang.

Dat is een ongelukkige vergissing.

Net zo ongelukkig als de vergissing dat de meerwaarde van wetenschap en wetenschappers alleen is af te meten aan het aantal publicaties en citaties in peer reviewed tijdschriften (alsof hun maatschappelijke betekenis niet veel verder reikt).

Voor het onderwijs aan hogescholen en universiteiten werden vergelijkbare kwaliteitsindicatoren overheersend. Het hoger onderwijs benaderd als bedrijven met 'KPI's' als studiesucces, uitvalpercentages, diploma-rendement, marktaandeel en profilering ten opzichte van de concurrentie.

Dat was en is in zekere zin ook nog steeds het frame waarin hogescholen moeten opereren, met uit de markt geleende sturingsmechanismen en met de overheid als de grootaandeelhouder, die waar voor zijn geld wil hebben, rendement van elke geïnvesteerde euro, maatschappelijk dividend!

Ik zei het al, dat is niet het hele verhaal en ik ben blij dat er een kentering lijkt aan te komen. De geest van New Public Management waart nog wel rond, maar minder dominant. Nog een keer zo'n exercitie als het circus van de presentatie-afspraken van toenmalig staatssecretaris Zijlstra zou niemand vandaag meer begrijpen, laat staan accepteren (en lijkt mij ook geen goed exportproduct zeg ik tegen de nieuwe minister van Buitenlandse Zaken).

Natuurlijk brengt het feit dat goed onderwijs een overheidszorg is - zie de Grondwet - en daartoe veel publiek geld wordt ingezet, mee dat hogescholen en universiteiten moeten verantwoorden wat ze met die middelen doen en hoe ze kwaliteit bieden. Dat geldt voor elke school, maar overigens ook voor elk ziekenhuis, voor elke overheidsinstelling.

Daar hebben we al sinds jaar en dag genoeg instrumenten voor: jaarverslagen, intern toezicht, extern toezicht door inspectie, kwaliteitsoordelen door het accreditatieorgaan en vrij gedetailleerde regelgeving. Meer heb je echt niet nodig en meer moet je ook niet willen. Want het is niet het hele verhaal.

Het hele verhaal is wat het hoger onderwijs de samenleving als geheel te bieden heeft, die menselijke waarde, en hoe het hoger onderwijs de samenleving daarbij betreft. De taak van hoger onderwijsinstellingen is zo ongelofelijk breed:

- jonge mensen opleiden en mee helpen vormen tot mondige mensen en volwaardige burgers, weerstand meegeven tegen de golven van de tijd

- een veilige en inspirerende haven zijn voor alle studenten maar tegelijkertijd hen ruimte bieden om er op uit te gaan, zich in binnen- en buitenland te ontplooiën, zelfstandig te worden.

- vaardigheden en kennis bij te brengen, zeker, maar ook inzichten en gemeenschapszin. Jonge mensen opleiden tot professionals en leiders van de toekomst. Een toekomst die vraagt om integere leiders met een moreel compas.

Het gaat om de menselijke waarde die we helpen vormen en aanreiken en dat niet in een eenrichtingsverkeer maar in een constante uitwisseling met de studenten zelf en met de samenleving: bedrijven, beroepen, instellingen, overheden, politici, filosofen, onderwijskundigen, media.

Voor die brede opdracht, voor dat hele verhaal, zijn stevige professionele organisaties nodig met en stevige tegenmacht in de vorm van een goede medezeggenschap, met open poorten en ramen en geweldige antennes in de samenleving.

Dát is ons verhaal!

Op dat hele verhaal moeten we met z'n allen willen sturen, niet op die KPI-tjes van het verleden. En die sturing begint bij inspiratie en vertrouwen en niet bij regeldrift en argwaan. Daarom ben ik ook blij met de ontwikkelingen van de laatste tijd. Instellingen die die in gesprek gaan met de regio en het beroepenveld, grotere betrokkenheid van studenten en van professioneel medewerkers stimuleren, meer aandacht aan de maatschappelijke opdracht van het onderwijs geven en niet alleen maar voor het netto rendement van de belasting-euro gaan.

Dames en heren,

Jaap Winter, tot voor kort voorzitter van de Vrije Universiteit, introduceerde het begrip Bruto Academische Waarde. Hij bedoelde denk ik hetzelfde als ik: de toegevoegde waarde van het hoger onderwijs aan de samenleving die veel verder strekt dan het aanvinken van het prestatiecijfer. Ik noem Winter, inmiddels onder meer hoogleraar aan de ISEAD-businessschool, niet voor niets omdat ik zeer werd geïnspireerd door een recent interview waarin hij wees op 'ontzielde ondernemingen' en pleitte voor nieuwe vormen van governance in het bedrijfsleven waarin niet alleen aandeelhouders, maar ook werknemers, klanten, leveranciers en vertegenwoordigers van de gemeenschap meepraten en meebeslissen over de koers van de onderneming. Voor het hoger onderwijs is zo'n coöperatieve gedachte hoogst interessant, laten wij daarin voorop lopen!

Dames en heren,

Dit allemaal is niet bedoeld om de minister ervan te overtuigen dat zij niet een tweede ronde prestatieafspraken over ons uit moet storten, zeker niet. Ik heb er goed vertrouwen in dat u dat ook helemaal niet van plan bent en dat u samen met studenten en instellingen een nieuw pad inslaat waarin juist die dialoog en die ruimte voor het hele verhaal van het hbo de milestones vormen.

We hebben gezamenlijk veel te doen in dit nieuwe jaar en ik kijk er naar uit:

- naar de verdere ontwikkeling van het onderwijsassortiment in het hbo: meer ad's als zelfstandige opleidingen, meer aanbod voor professionals om zich te ontwikkelen, meer professionele masters, experimenten met een derde cyclus die misschien kan leiden tot professionele doctoraten.
- Ik kijk uit naar een verdere professionalisering van onze docenten en staf en naar de beweging in de richting van meer responsieve organisaties, inclusief een betere inhoud en stem van de medezeggenschap
- En ik kijk uit naar verdergaande stappen in de ontwikkeling van het praktijkgericht onderzoek met een bredere basis en een groter bereik zowel in afnemers als in kenbaarheid, denk aan open science.

Laat ik tot slot nog een belangrijke meerwaarde van hogescholen toevoegen. Een hele simpele en overduidelijke. Het is een fysieke plek. Een gebouw, een collegezaal, een laboratorium. Waar studenten, docenten en onderzoekers elkaar ontmoeten en met elkaar het nieuws van de dag bespreken, discussies voeren en emoties delen. Het afgelopen jaar heb ik gezien dat daar een groeiende behoefte aan is. De massale oploop van supporters naar het huis van Ajax-voetballer Nouri. Eenzelfde steunbetuiging op de Amsterdamse Herengracht aan Eberhard van der Laan. Maar ook de grootschalige inhuldiging in Utrecht van het Nederlandse vrouwenvoetbalteam. De behoefte aan fysieke ontmoeting in tijden van grote vreugde maar ook gedeeld verdriet, aan 'echte' gesprekken als tegenhanger van alle vluchtige sociale online-contacten wordt steeds groter. En hoewel ons onderwijs steeds digitaal en flexibeler wordt, blijven hogescholen gelukkig ook die plek waar mensen samenkomen, waar vriendschappen ontstaan, waar conflicten worden opgelost, waar mensen mensen zijn. De waarde van die plek, die fysieke onderwijsgemeenschap, moeten we niet onderschatten.

Daarom ben ik ook blij dat u vandaag hierheen bent gekomen om elkaar weer eens te ontmoeten en om gezamenlijk het glas te heffen. Het lukt zelden om iedereen een vol glas in de hand te laten houden tot het moment van de toast dus ik hoop dat u een glas heeft en dat daar nog iets in zit. Ik toast graag op dit nieuwe jaar en op de meerwaarde van het hbo!